

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПРИБЛУДА ЛЮДМИЛА МИХАЙЛІВНА

УДК 81'373.612.2'38:821.2-3«20»

**СТРУКТУРА ТА СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ
ВТОРИННИХ НОМІНАЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність: 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2019

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі української філології та славістики Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Валюх Зоя Орестівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
завідувач кафедри української філології та славістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Сологуб Надія Миколаївна,
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
завідувач кафедри мов;

кандидат філологічних наук, доцент
Таран Алла Анатоліївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри українського мовознавства
і прикладної лінгвістики.

Захист відбудеться 17 квітня 2019 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.173.01 Інституту української мови Національної академії наук України (01001 Київ, вул. Грушевського, 4).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, Інституту української мови НАН України (01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4) та на офіційному сайті Інституту української мови НАН України (<http://www1.nas.gov.ua/INSTITUTES/IUM/Pages/default.aspx>).

Автореферат розіслано «___» березня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук

Л. В. Туровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку лінгвоукраїністики помітна тенденція до ґрунтовного вивчення мовотворчої практики письменників, що є невичерпним джерелом збагачення лексико-семантичної системи мови. Особливу увагу лінгвістів привертає авторська специфіка використання мовних засобів вираження експресивної семантики, що постали внаслідок процесів вторинної номінації.

Вторинну номінацію в різних аспектах досліджували вітчизняні та закордонні лінгвісти: Л. М. Мурзін, К. К. Жоль, О. М. Шахнарович, О. О. Тараненко, В. К. Харченко, Г. М. Скляревська, А. Вежбицька, Т. Є. Кісс, В. Є. Прищеп, В. М. Москвин, Є. А. Карпіловська, С. О. Хахалова, І. Ю. Плаксіна, І. В. Качур та ін.

У художньому дискурсі вивчення лексико-семантичних особливостей вторинних найменувань та авторської стилістики тексту зреалізовано в працях І. З. Ільїної, Н. М. Сологуб, А. К. Мойсієнка, О. А. Копусь, Л. Ю. Тихої, Г. С. Сохань, І. О. Дегтярьової, О. О. Коляденко, І. А. Трубенко, Л. Г. Скалзуб, Ю. О. Тимченко, І. В. Данилюк, О. Г. Акастьолової, М. С. Ковальчук, Л. М. Марчук та ін. Проте ці студії не вичерпують можливостей дослідження всього потенціалу використовуваних у художніх творах вторинних номінацій, які стають дедалі вживанішими через поглиблення аксіологізму, прагнення сучасних авторів до експресивізації мововикладу. Активне поповнення сучасного українського художнього дискурсу новими творами, їхнє тематичне розмаїття, змішування жанрів, експериментування зі стилями та інші прийоми вияву авторської особистості спричинили візноманітнення типів вторинних найменувань, що потребують всеохопного аналізу.

Система різнотипних вторинних номінацій не тільки віддзеркалює об'єктивну загальномовну тенденцію до семантичного оновлення літературного словника сучасної української прози, а й виявляє характерні ознаки індивідуально-авторського мовотворення, зокрема вихід за межі мовного стандарту, адже вдале використання вторинних найменувань сприяє відтворенню особливостей авторського світобачення, досягненню виразності, яскравості оцінності змісту художнього тексту.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена потребою вивчити лексико-семантичні та структурні параметри вторинних найменувань, їхню емоційно-оцінну семантику, зреалізовану в стилістичних функціях, у мовній творчості українських письменників початку ХХІ ст., які прагнуть донести до читача свої переконання, змагаються в доборі мовних засобів для розкриття авторських інтенцій, увиразнення особливостей національного світобачення.

Звернення до вільного від канонів, не обмеженого цензурою мовного складника української художньої прози новітнього періоду актуальне ще й тому, що дає змогу з'ясувати стилістичне призначення індивідуально-

авторських вторинних номінацій, виявити їхню взаємодію з іншими мовностилістичними засобами в ідіолекті сучасних письменників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми кафедри української філології та славістики Київського національного лінгвістичного університету «Слово і його системні зв'язки в синхронії й діяхронії» (НДР 0117U005508).

Тему дисертаційної праці затвердила вчена рада Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 17 від 22 червня 2015 р.) та Наукова рада «Українська мова» Інституту української мови НАН України (протокол № 73 від 26 квітня 2016 р.).

Мета роботи – цілісно проаналізувати лексико-семантичну, структурно-граматичну та стилістичну своєрідність вторинних номінацій у текстах української художньої прози початку ХХІ ст.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) обґрунтувати концептуальні засади визначення поняття вторинної номінації;
- 2) окреслити корпус основних способів творення вторинних найменувань;
- 3) з'ясувати лексико-семантичні параметри вторинних найменувань та визначити їхнє місце в системі мовних засобів стилізації художнього тексту;
- 4) установити структурно-семантичні типи вторинних номінантів;
- 5) виявити лексико-граматичну специфіку вторинних номінацій, схарактеризувати їхні структурні моделі;
- 6) проаналізувати стилістичні функції вторинних номінацій;
- 7) укласти словник перифразових номінацій.

Об'єктом дослідження є вторинні найменування, ужиті в українській художній прозі новітнього періоду.

Предмет дослідження – структурно-семантична специфіка та стилістичне призначення вторинних номінацій у сучасній українській художній прозі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань використано комплекс лінгвістичних методів, зокрема: *описовий* (для інвентаризації та ґрунтового аналізу структурно-семантичної природи вторинних найменувань), *зіставний* (для виявлення диференційних ознак вторинних номінацій), *тематичної класифікації* (для розподілу вторинних номінацій за лексико-семантичними групами), *кількісних підрахунків* (для спостереження продуктивності тих чи тих структурних типів вторинних номінацій), *семантико-стилістичний аналіз* (для виявлення вторинних номінацій, якими експресивно виражається інтелектуальний, емоційний чи естетичний зміст художнього тексту), *функційний аналіз* (для з'ясування ролі, яку вторинні номінації виконують у художньому тексті залежно від зображуваної ситуації, умов, індивідуальних і соціальних особливостей персонажів), *контекстуальний аналіз* (для дослідження вторинних номінацій у

певному контексті, де вони реалізують своє значення), *компонентний аналіз* (для з'ясування семантичних особливостей вторинних номінацій).

Джерельна база дослідження. Матеріалом дослідження слугували твори українських письменників початку ХХІ століття, зокрема: Ю. Андруховича, Т. Антиповича, Н. Байдаченко, Братів Капранових, Ю. Винничука, Н. Гербіш, В. Габора, В. Даниленка, Люко Дашвар, Любка Дереша, Анатолія Дністрового, Є. Дударя, С. Жадана, О. Жупанського, О. Забарного, О. Забужко, Р. Іваничука, Ю. Іздрика, О. Ірванця, І. Карпи, М. Кідрука, А. Кокотюхи, Є. Кононенко, Д. Корній, В. Лиса, О. Лишеги, Т. Малярчук, М. Матіос, Б. Мельничука, Г. Пагутяк, С. Поваляєвої, Ю. Покальчука, Л. Пономаренко, І. Потаніної, Т. Прохаська, І. Роздобудько, А. Санченка, Н. Сняданко, О. Ульяненко, В. Шкляра та інших. Фактичний матеріал, отриманий способом суцільного вибирання, становить 3500 одиниць.

Наукова новизна дисертаційної праці полягає в тому, що в ній уперше в українському мовознавстві цілісно досліджено особливості вторинної номінації в українській художній прозі початку ХХІ ст., уведено до обігу оригінальний фактичний матеріал, встановлено типологію вторинних найменувань та виявлено їхні структурно-семантичні параметри у межах кожного типу, визначено структурно-граматичні моделі вторинних найменувань залежно від кількості та частиномовної належності компонентів, схарактеризовано стилістичні функції таких найменувань у текстах художньої прози новітнього періоду, укладено словник перифраз з ілюстративним матеріалом.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його висновки й узагальнення поглиблюють вивчення українського художнього дискурсу, теорію вторинної номінації, сучасну авторську неологію та національну аксіологію, сприяють опрацюванню проблем лінгвістики тексту, слугують методологічним підґрунтям для розгортання нових досліджень мовотворчості сучасних українських письменників.

Практична цінність дисертації зумовлена безпосереднім зв'язком її результатів із практикою викладання сучасної української літературної мови в школах і закладах вищої освіти, розроблення спецкурсів зі стилістики, лексикології української мови, лінгвістичного аналізу тексту. Матеріал, теоретичні положення й висновки дисертаційної праці можуть бути використані для створення підручників, навчально-методичних посібників зі стилістики, лексикології та граматики української мови, у лексикографічній практиці для укладання словників ідіолекту письменників.

Апробація результатів дисертаційної праці. Основні результати та положення дисертації викладено на таких конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Україна і світ: діалог мов та культур» (Київ, 2012, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні напрями викладання гуманітарних дисциплін у середніх і вищих навчальних закладах: мова, література, історія» (Горлівка, 2013, 2014); III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Філологія ХХІ століття: теорія, практика,

перспективи» (Одеса, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: тенденції та пріоритети розвитку» (Одеса, 2014);), XII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми зіставної семантики» (Київ, 2015), XI Міжнародна науково-практична конференція «Релігія, релігійність, філософія і гуманітаристика в сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспект» (Рубіжне, 2015), XIV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання в сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Рубіжне, 2017), Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція «Комунікативний дискурс у полікультурному просторі» (Миколаїв, 2017); II Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект» (Ужгород, 2018); IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: теорія і практика» (Одеса, 2018); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні питання філології та методика викладання мов» (Кривий Ріг, 2018); науково-практична конференція «Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення» (Івано-Франківськ, 2019), II Всеукраїнський лінгвістичний форум молодих учених «Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство» (Київ, 2012).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладено в 14 одноосібних працях, 10 із яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, 3 – у збірниках, індексованих у міжнародних наукометричних базах, 1 – у закордонному виданні.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (322 позиції), списку використаних джерел (122 позиції), додатка А (Словник перифразових номінацій) та додатка Б (Список опублікованих праць за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження). Загальний обсяг роботи – 218 с. Основний обсяг тексту – 165 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної праці, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт і предмет, методи дослідження, джерела фактичного матеріалу, з'ясовано наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, схарактеризовано її структуру та апробацію.

У **першому розділі** – «**Теоретико-методологічні аспекти дослідження вторинної номінації в сучасному мовознавстві**» – узагальнено основні підходи до витлумачення поняття «вторинна номінація», визначено місце вторинної номінації в системі інших типів номінації, окреслено статус та особливості способів творення вторинних найменувань, схарактеризовано процедуру аналізу вторинної номінації в українському художньому дискурсі.

Мовна номінація є передусім процесом найменування, тобто перетворення фактів позамовного середовища в набуток системи і структури мови, і водночас його результатом. Розрізняють поняття первинної, повторної та вторинної номінації.

Первинна номінація – це надання імен предметам, явищам, об'єктам довкілля, які ще не мають свого мовного позначення. Ґрунтуючись на предметно-чуттєвому сприйнятті, вона узагальнює суспільний досвід і реалізує пряму функцію називання. Повторна номінація передбачає повтор лексичних одиниць для врізноманітнення найменувань того самого об'єкта в певному контексті. Вона виконує важливу текстотвірну функцію: забезпечує семантичну і структурну зв'язність тексту та оновлює його лексичний інвентар. Вторинна номінація слугує узагальненням мовного досвіду. Вона змінює семантичний компонент внутрішньої форми мовної одиниці й використовує її як асоціативно-образне переосмислення мовної дійсності.

Традиційно вторинну номінацію визначають, з одного боку, як процес використання номінативних засобів мови в новій для них функції називання (В. М. Телія). Критерієм цього визначення слугує не об'єкт позамовної дійсності, а сама мовна одиниця, характер її номінативної ролі. З іншого боку, вторинну номінацію кваліфікують як процес надання об'єктові ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою або як трансформацію попередньої назви об'єкта (О. О. Тараненко).

Підґрунтям вторинної номінації загальномовних значень в ідіолекті сучасних українських письменників є метафора, метонімія та її різновид синекдоха і перифраза.

Сутність метафори полягає в уживанні слова, що позначає певний предмет, явище, дію, ознаку для номінації іншого предмета на основі їхньої подібності, яка ґрунтується на порівнянні за асоціацією, тобто метафора виникає в мові тоді, коли реалія породжує певні асоціації суб'єкта пізнання. Поява нового знання супроводжується порівнянням, проведенням аналогій між об'єктами на концептуальному рівні, бо це закладено в самій природі мисленнєвих операцій людини. Подібність функції, зовнішня чи внутрішня схожість – це ті ознаки, на основі яких відбувається метафоричне перетворення вихідних значень.

Метонімія ґрунтована на логічній близькості предметів, якостей, процесуальних ознак. Наслідком процесу метонімізації є мовне оформлення різноманітних відношень суміжності, що їх установлює свідомість людини між концептуальними категоріями предметності, кількості, належності тощо. Синекдоха – різновид метонімії, а саме кількісний тип семантичного перенесення.

Специфіка перифразування як способу творення вторинних номінацій полягає в контекстуальній заміні якогось найменування описовим висловленням, що охоплює актуалізовану в певному контексті ознаку чи властивість об'єкта найменування. Перифраза слугує вторинною описовою

номінатомою, скомбінованою мовцем для повторного називання денотата, який уже має первинну назву й містить оцінний компонент.

Поетапне дослідження фактичного матеріалу із застосуванням комплексу загальнонаукових та лінгвістичних методів сформувало необхідне методологічне підґрунтя для проведення аналізу семантики і структури вторинних номінацій, їхніх стилістичних функцій в українській художній прозі початку ХХІ ст.

У другому розділі – «**Типологія вторинних номінацій в українській художній прозі початку ХХІ століття**» – схарактеризовано основні типи вторинних номінацій за джерелами походження, обґрунтовано специфіку трансформації загальномовної семантики під час творення вторинних номінантів, визначено її основні напрями.

У системі вторинних найменувань як стилістичних засобів творення мовної картини світу письменників початку ХХІ ст. об'єднані різні за семантикою і структурою вторинні найменування, що зумовлено особливостями семантичних трансформацій базових мовних одиниць.

Механізм вторинних перенесень в досліджуваному художньому дискурсі ґрунтується на взаємодії двох критеріїв, а саме: звідки беруть найменування і куди його спрямовують. З огляду на це типологію вторинних найменувань, що постали у процесі метафоризації чи метонімізації, вибудовуємо на основі напрямів перенесення семантики базових лексем, унаслідок яких метафора чи метонімія втілюються в нових найменуваннях, які розширюють репертуар засобів стилізації художнього тексту.

У складі вторинних номінацій, утворених на ґрунті метафори (42 %), виокремлюємо такі основні типи: природоморфний, артефактний, міфоморфний, казкоморфний та синестезійний.

У межах *природоморфного* типу, в основі якого лежить перенесення явищ природи на людину, виділено три види метафори: зооморфна, фітоморфна та ландшафтна.

Зооморфна метафора ґрунтується на перенесенні рис представників тваринного світу – тварин, птахів, риб, комах, молюсків та ін. – на людину. Вона експлікує образи персонажів за їхніми зовнішніми чи внутрішніми ознаками, напр.: – *Редра поламаєш, ведмедику! – веретеном вислизнула з лежат* (Б. Мельничук) – ідеться про кремезного чоловіка; – *А ти справді золота рибка, вірніше – руда* (І. Роздобудько) – ідеться про дівчину з рудим кольором волосся; – *Ну що мені з тобою робити, теля вперте?* (Люко Дашвар) – ідеться про вперту людину.

Фітоморфна метафора віддзеркалює різні властивості рослини, спроектовані на людину, напр.: *Погляньмо ж на наше політичне поле: скільки тут чортополоху* (Є. Дудар) – ідеться про діячів, які нехтують виконанням своїх обов'язків.

Ландшафтна метафора моделює художні образи персонажів твору за подібністю до географічних особливостей певної місцевості, напр.: *Я служив тілу в квадраті. Збільшував об'єм, показував рельєф. Я – показове тіло*

(Т. Антипович) – ідеться про чоловіка спортивної статури; *Полкан* – **вулкан**. *Сіно* – до біса. *На Петра звіром* (Люко Дашвар) – ідеться про роздратованого чоловіка, що є загрозою для людей, які його оточують.

Артефактний тип об'єднує вторинні найменування, утворені внаслідок метафоричного перенесення з об'єкта позначення через асоціації за зовнішньою та функціональною подібністю до людини, напр.: **Комод**. *Мій товстий і красивий екс* (І. Карпа) – ідеться про чоловіка, який має зайву вагу; *Мій Валя*, – вона погладила його по голові, а він так і не підняв її, – як ти переконалася, **не валянок** (Б. Мельничук) – ідеться про розумного, упевненого в собі чоловіка.

Міфоморфний тип охоплює найменування, засновані на метафоричному перенесенні ознак міфічних істот на людину. Здебільшого вони номінують образи персонажів із низькими морально-етичними якостями, пор.: **Я монстр! Маніяк! Вампір!** *Я висмоктую енергію, п'ю кров і втішаюся чужими муками* (Ю. Винничук).

Казкоморфний тип сформували вторинні найменування, де основою семантичного перетворення послуговували назви казкових героїв, актуалізовані в ознаках, визначальних для найменувань персонажів художнього твору, напр.: **Колобок** *за два місяці втратив до двадцяти кілограмів ваги, і в його очах, мов у релігійного фанатика, з'явився хворобливий блиск* (Анатолій Дністровий); – *А як він виглядає, той твій пан Коцький?* – запитала зненацька вона (І. Карпа).

До *синестезійного* типу входять вторинні найменування, утворені внаслідок метафоричного перенесення на основі злиття ознак різних сфер відчуття – зорових, слухових, тактильних, смакових, одоративних тощо. Синестезійні метафори позначають різні емоційні стани персонажів художнього твору: радість, смуток, скороминущість життя та ін. *Катерина влізла в дешеву китайську курточку, розцяцьковану штучним хутром, розпромінилася* (Люко Дашвар); *Вона дивилася на себе в дзеркало і думала: «Ну, от і згоріло твоє життя. Пенсіонерка!»* (Л. Пономаренко).

У групі вторинних номінацій письменницького ідіостилу, утворених на основі метонімії (15 %), виокремлено чотири типи: локальний, темпоральний, атрибутивний та каузальний.

Домінує *локальний* тип метонімічного перенесення, що ґрунтується на асоціативних зв'язках за суміжністю між певними просторовими поняттями. За напрямками перенесення локальна метонімія охоплює два різновиди вторинних номінацій: *місце* → *людина* та *місце* → *подія*, пор.: **Київ** *носить сюди харчі, ліки та теплий одяг* (О. Забужко); *Так, як їхнє «Разом нас багато» – одностайно й на повен голос, – Майдан співав тоді ще тільки один, уже позачасовий «хит»: гімн України* (О. Забужко).

Атрибутивний тип метонімічного перенесення вибудовуємо на асоціації ознаки та об'єкта, якому властива ця ознака. У його межах кількісно домінує група звання (*ступінь, звання, посада*) → *людина, що має це звання чи обіймає посаду*, напр.: *Дорогі парфуми струменять навсбіч. Не інакше, як доктор медичних наук. Професор. А може, й академік* (Б. Мельничук).

Каузальний тип метонімії постає на основі причиново-наслідкових зв'язків за суміжністю. Він охоплює два різновиди перенесень: *автор* → *його твір*: *Ах, Тарасе Григоровичу, єдиний Ви наш, хто в ті дні на Майдані звучав абсолютно органічно, на рівні тодішніх колективних емоцій...* (О. Забужко) та *пісня* → *музичний гурт*: *У кишені заграв «Квін». Вологою рукою він витяг мобілу* (І. Роздобудько).

У складі *темпорального* типу функціонують нечисленні вторинні номінації, утворені внаслідок перенесення: *ім'я історичної особи* → *режим, що панував під час її правління*, напр.: *Україна пережила під **Сталіним** штучний голодомор 1933-го року* (О. Забужко).

Синекдоха (10 %) у мовотворчості сучасних письменників представлена групою вторинних найменувань, утворених за суміжністю: *частина тіла* → *людина*: *...Я страшно нарікав би на себе, якби був із нею, якби став заручником власної любові до симпатичної і **рівної спинки*** (І. Потаніна); *назва предмета зовнішньої ознаки людини* → *людина, що є носієм цієї ознаки*: ***Куфайки і куфайці, тілогрійки й тілогрійці, ватяники та ватяниці** проводжали модну Елініну дублянку чимось на кшталт єдиного каламутного колективного погляду* (С. Поваляєва).

Автори сучасної української прози виявляють свої вподобання у створенні й використанні перифразових номінацій (33 %), що яскраво реалізують експресивність та оцінність художнього тексту. Перифрази, уживані письменниками для увиразнення образів персонажів і сюжетних ситуацій, сформували двадцять лексико-семантичних груп.

Кількісно найбільшу групу становлять назви осіб за різними ознаками, напр.: *Її шкіра зраджує у ній **великого друга нікотину*** (курець) (Любоко Дереш); *Скільки тобі ще треба, **князю джунглів Європи*** (Віктор Янукович), *аби розбудити твою національну гідність...* (Є. Дудар); *Його навіть іменують «**українським Мікелянжело**»* (Іоанн Георг Пінзель) (Є. Кононенко).

Продуктивними є перифрази, які структурують групу, що охоплює назви держав, населених пунктів, географічних об'єктів та ін., напр.: ***Азійські монстри** по-справжньому вчепляться одне одному в горлянки і нарешті розпочнуть воєнні дії* (Японія та Китай) (О. Жупанський); *Отже, це було **місто посеред моря**. І так тривало без кінця, через всі віки прийдешні* (Венеція) (Ю. Андрухович).

Активно функціонують перифрази – назви предметів матеріального світу, напр.: – *Ні, лише він, – я підіхнув позеленілого від страху **Тьомика до ексекторського крісла*** (стоматологічне крісло) (Макс Кідрук); *Жінка з гордістю розпаковує свій клунок, обережно витягує з нього «**м'яке золото**»* (шуба), *енергійно трясє* (І. Роздобудько).

З дещо нижчою частотністю сучасні письменники вживають перифрази, які входять до таких лексико-семантичних груп: назви понять військової справи: *Я побачила під пахвою, коли він зняв піджак, **коричневу кобуру**, з якої стирчало руків'я **вогнепального красеня*** (пістолет) (В. Шкляр); назви організацій, установ, відділів: – *Тут курити можна? – Курити? У **храмі***

здоров'я? (лікарня) (А. Кокотюха); назви релігійних понять: *Боженька* скрушно хитає головою, записуючи мій номер машини для чергового **крилатого рятівника** (янгол) (І. Роздобудько); назви астрономічних об'єктів та природних явищ: *Йосип* черкнув сірником. **Червоний перелесник** побіг по смужці з мішковини до **каністри** (вогонь) (Б. Мельничук); назви понять у галузі літератури та соціальних комунікацій: *Познайомившись із нею, він вирішив запропонувати свої літературні послуги, адже там, де вона працювала, завжди повно роботи для «літературних негрів»* (автор, який за винагороду пише книги, статті та ін. за іншу особу) (І. Роздобудько); назви часових відрізків: *Від'їзд був темний, будинок – п'ятиповерхівка часів «хрущовської відлиги»* (друга половина 50-х р. – початок 60-х років ХХ ст.) (І. Роздобудько); назви понять соціального зла: *«Як нам встановити діагноз?» – розмірковує дільничий, якого не раз турили за пристрасть до зеленого змія* (горілка) (Л. Пономаренко).

Кількісно обмеженими, але семантично окресленими є групи перифразових номінацій, які письменники вживають на позначення абстрактних понять, політичної та соціально-економічної сфер, хвороб, частин тіла та продуктів життєдіяльності людини, процесів, часових характеристик, пір року, корисних копалин та ін.

У третьому розділі – «Лексико-граматична характеристика вторинних номінацій в українській художній прозі початку ХХІ століття» – досліджено компонентний склад і граматичні особливості вторинних номінацій, схарактеризовано структурно-семантичну специфіку синтетичних та аналітичних вторинних найменувань.

Характерною ознакою мовотворчості сучасних українських письменників є широке використання різних за структурою і частиномовним наповненням вторинних найменувань.

Серед однослівних вторинних номінацій, утворених унаслідок метафоричного перенесення, кількісно переважають іменникові структури, що охоплюють здебільшого назви тварин, рослин, птахів, плазунів, молюсків, різних предметів, пор.: – *Маню, ну ти байбачиха!* (Люко Дашвар); *Яструб скочив у машину й поїхав* (Л. Пономаренко). Спорадично трапляються випадки вживання дієслівних однокомпонентних структур, які передають динаміку зображуваних явищ і стосуються реалій, що відображають особливості життєдіяльності людини, напр.: *Випили. Крикнули. Грушками-гниличками, що теж Мокрина завбачливо принесла, закусили* (Б. Мельничук).

Характерною ознакою однокомпонентної метонімії є наявність у її складі онімів: антропонімів, топонімів та хрононімів, пор.: – *Кафку я дозволяю – вам не читати* (Т. Малярчук); *Наш селянин навчив Канаду сіяти й орати?* (Є. Дудар). Діло було за *Брежнєва*. Часи були туманні... (Ю. Винничук). Однокомпонентну синекдоху структурують звичайно іменники-апелятиви, напр.: *«Пальто, кидай все, переїзди в Київ!»* (І. Карпа).

Кількісні параметри та якісний склад двокомпонентної метафори зумовили виокремлення в її межах трьох структурно-граматичних моделей,

найпродуктивнішими з яких є: *іменник + керований іменник*, так звана генітивна метафора, та *іменник + прикметник*, напр.: *Щоранку, йдучи на уроки, проминав зграйку дівчаток...* (Р. Іваничук); *Розлютилася Дорошиха. Ах ти ж, свиня безрідна!* (Люко Дашвар). Дещо нижчу продуктивність виявляє модель із сполучниками як, немов + *іменник* (порівняльна метафора), напр.: *Халати нам давали чорні, то я заявила в район, як чортиця, не проти святої п'ятниці сказано* (М. Матіос); *Та вона, твоя пасія, за гроші не тільки тобі, а й дияволу віддасться. А ти зітхаєш, немов жовторотик* (Б. Мельничук).

Двокомпонентні метонімічні вторинні найменування утворилися за моделлю *ім'я + прізвище, прізвище (псевдонім) + ім'я*, напр.: *Я ще не міг їх придбати: Стефана Коваліва, Дніпрову Чайку, Любов Яновську* (Ю. Винничук). Динаміку зображуваних подій у художніх творах передають аналітичні моделі метонімії *іменник + дієслово, дієслово + іменник*, напр.: *Зала вибухає оплесками, улюлюканням та свистом* (О. Жупанський); *У ці революційні місяці клекоче Київ* (О. Забужко).

Розгортання трикомпонентної метафори відбувається за допомогою поєднання лексичних одиниць різної частиномовної належності. Домінують ті, що утворилися за моделями: *іменник + прикметник + іменник* та *прикметник + прикметник + іменник*. Діапазон емоційно-оцінного забарвлення, яке вони передають, широкий: від легкої іронії до різкого несхвалення, зневаги, гострого сарказму, напр.: *Згряя індіанських сопляків викотила наш «Додж» нагору і пожбурила звіти прямо у прірву* (Макс Кідрук); *Ви просто маленький самовдоволений індик, з куцою лінією розуму і без лінії долі* (Т. Малярчук).

Трикомпонентні структури метонімії, зреалізовані в моделях: *іменник + дієслово + дієслово* та *прикметник + прикметник + іменник*, які трапляються зрідка, пор.: *Тиждень Рокитне гуляло й догулювало Марусине з Льошкою весілля* (Люко Дашвар); *Біла хмаринка волосся випурхнула з кімнати* (Б. Мельничук).

Чотирикомпонентну метафору репрезентують такі структурні моделі:

– *іменник + прикметник + прикметник + іменник*, напр.: *Їхній дядько – бендерівець, а тепер за кордоном, мабуть, належить до котроїсь із зграй українських буржуазних націоналістів* (Б. Мельниченко);

– *іменник + прикметник + іменник + прикметник*, напр.: *А от тепер згряя п'яних мавп гватемальських замочить мене з міномета* (Макс Кідрук);

– *прикметник + іменник + прикметник + іменник*, напр.: *Люся зі знанням справи аналізувала п'єсу. Чим і зацікавила майбутню зірку світової режисури* (І. Роздобудько).

Типологічною ознакою перифразових номінацій також є внутрішнє структурування їх за кількістю складників та частиномовною належністю.

Найвищий відсоток становлять двокомпонентні перифрази, утворені за такими моделями: *прикметник + іменник, іменник + іменник*, пор.: *Бив лише паском, і тільки живіт та гріхове місце* (В. Лис); *Їй пасувало місто Кия* (Брати Капранови). Зрідка трапляються двокомпонентні перифрази, у яких функцію залежного компонента виконує порядковий числівник, напр.: *Колись*

нав'язували «Думу про двох соколів»: *«Перший сокіл – Ленін, другий сокіл – Сталін»* (Є. Дудар).

Субстантивна модель структурування перифразових номінацій поширюється на тричленні конструкції з такими складниками:

– іменник + прикметник + іменник, напр.: *Кілька десятиліть тому суспільно-соціальний устрій у країні Жовтої Змії зазнав значних змін* (О. Жупанський);

– прикметник + прикметник + іменник, напр.: *Скажу більше – **маленька дика принцеса** повернулася в моє велике і червоне серце* (І. Карпа);

– прикметник + іменник + іменник, напр.: *...Всі готельні сусіди-бюргери як по команді віддалилися в **липкі лапки Морфея*** (І. Карпа);

– іменник + іменник + {і} + іменник, напр.: *...Які епітети та побажання щоденно чують на свою адресу ці **«працівники щита і меча»*** (Брати Капранови).

Чотирикомпонентні перифрази, які активно створюють сучасні письменники, вирізняються сконденсованістю змісту. До них належать найменування, утворені за такими моделями:

– прикметник + прикметник + прикметник + іменник, напр.: ***Стара сухорлява сива леді** постукала в мої двері* (В. Лис);

– іменник + прикметник + прикметник + іменник, напр.: *Тут їдять **кару небесну швидкого приготування*** (Любка Дереш);

– прикметник + прикметник + іменник + іменник, напр.: ***Добра стара товстуха Берта**, як назвав кохану столицю мій друг-берлінець, не втомлюється міняти свого обличчя* (І. Карпа);

– іменник + прикметник + іменник + іменник, напр.: *Над отим населенням **«зони національних інтересів Росії»** вирішили поставити «пахана»* (Є. Дудар).

Іменники в складі вторинних найменувань передають оцінну конотацію, насичують художній текст цікавими образами, а прикметники деталізують, уточнюють зображувані явища.

У четвертому розділі – *«Функціонування вторинних номінацій у мовотворчості українських прозаїків початку ХХІ століття»* – схарактеризовано стилістичні функції вторинних номінацій у художньому тексті.

Вторинні найменування, що є важливою ознакою письменницького ідіостилу новітнього періоду, мають потужний стилістичний потенціал.

Яскравим засобом посилення виразності художнього тексту слугує метафора, яка виконує низку важливих взаємопов'язаних функцій, основними з яких є емотивно-оцінна, внутрішньоаксіологічна, стилістично-описова. Емотивно-оцінна функція різнопланово характеризує образи персонажів художнього твору, їхні зовнішні та внутрішні якості та ін., напр.: ***Віл** пив горілку, кутив самосад, ходив у галіфе і кирзових чоботях* (Л. Пономаренко) – ідеться про сильного чоловіка. *На мене вже чекають найневідкладніші справи!*

Ого-го! – Наприклад, ось ця чарка з моєю фірмовою наливкою?! – Спокуснице, змійочко (І. Роздобудько) – ідеться про хитру, підступну жінку.

Внутрішньоаксіологічна функція окреслює позитивну чи негативну оцінку внутрішнього стану того чи того персонажа, напр.: *Не воював, не вбивав, не голодував, батьківщину не продавав, армію закосив, смертельними хворобами не хворів. Ти – **огірок тепличний*** (Т. Антипович) – ідеться про слабого, непристосованого до життя чоловіка.

Стилістично-описова функція метафори полягає в наданні мовленню сучасних авторів особливої експресивності через уживання деякими з них просторічних лексем чи жаргонізмів, зокрема й з кримінальної сфери, напр.: *За будь-яких обставин, **шнурки** дуже комфортно почувались у 70-х, коли людей садили* (Анатолій Дністровий) – ідеться про підлітків, підпорядковуваних дорослим злочинцям.

Важливим джерелом породження емоційності та оцінності сучасного художнього дискурсу є метонімія. Метонімія виконує номінативну, експресивну, оцінну, текстотвірну функції, слугує ефективним засобом створення сюжетних ситуацій та вияскравлює їхню динамізацію.

Сучасні українські письменники активно вдаються до використання метонімії та синекдохи для вираження різноманітних суб'єктивно-експресивних відтінків. Ці вторинні найменування з позитивною чи негативною емоційно-оцінною семантикою увиразнюють художній текст, характеризують світогляд автора твору. Пор.: *Хоч через 10 років, а полізуть «**Януковичі**», і питання про люстрацію повернеться і воздвигнеться наново, в усій своїй красі* (О. Забужко); *Тепер молода вчителька знала точно: серед її учнів є **майбутні Моне і Ван Гоги, Далі й да Вінчі*** (Н. Гербіш). Сучасні автори, уживаючи у своїх творах множинну форму власних імен персонажів, мають на меті підкреслити значущість дій і вчинків певного суспільно-політичного чи культурного діяча в контексті сучасності або навпаки.

У сучасній українській прозі творення й використання перифрази зумовлене індивідуально-авторським баченням світу. Перифразові номінації є результатом письменницького пошуку влучної, експресивно виразної форми висловлення думки. У досліджуваному художньому дискурсі їм властиве різноманітне призначення.

Номінативну функцію виконують перифрази, які актуалізують у свідомості читачів уже відомі їм факти. Вони не мають авторської оцінки з огляду на те, що актуалізована в них ознака не є новою для читача, напр.: *Вона стояла далеченько від **кінного гетьмана*** (пам'ятник Богданові Хмельницькому в Києві) (Люко Дашвар); *Він косить під **вождя пролетаріату** – восени носить кашкета й одяг індустріальної доби, а ще відрощує борідку* (В. Ленін) (Анатолій Дністровий).

Експресивна функція перифрази є однією з основних її стилістичних функцій. У сучасному художньому дискурсі функціонує надзвичайно багато перифразових найменувань, здатних передавати найтонші відтінки переживань, почуттів та оцінок, пор.: *Небесна поверхня розколювалась, як порцеляна, і,*

впевнено йдучи на посадку, вгорі, над стриженими головами механіків, гордо пролітав АН-2 – кукурудзяник-убивця, **гордість радянської авіації** (літак АН-2) (С. Жадан); Я несподівано зрозумів, що мені начхати на цю **колиску мистецтв** (столиця Франції) (І. Роздобудько). Крім того, вони дають змогу сформувати в читача цілісне позитивне чи негативне враження від прочитаного твору, напр.: На цьому ж боці – **«царство щасливої старості»**. Здебільшого тут відпочивають жваві пенсіонери (І. Роздобудько). Царством щасливої старості письменниця називає Хорватію. Вона за допомогою цієї перифрази руйнує стереотипи про старість і наголошує на тому, що навіть старість може бути щасливою.

Евфемістична функція, яку виконує перифраза, не лише пом'якшує негативне враження від зображуваних письменником подій чи явищ, а й слугує засобом надання їм комічного ефекту, напр.: *Тільки завдяки моїй допитливості, я не продовжив сніданок на небесах* (Ю. Винничук).

Виконане дослідження дало підстави зробити такі **висновки**:

Вторинна номінація є одним з найпродуктивніших і найефективніших способів оновлення та експресивізації мовних засобів художнього дискурсу. Використання вторинних найменувань становить характерну ознаку мовотворчості українських письменників початку ХХІ ст.

За особливостями вияву в сучасному письменницькому ідіолекті вторинна номінація представлена трьома основними різновидами: метафорою, метонімією та перифразою, кожен із яких має свою специфіку.

Метафора як перенесення ознак, властивостей, характеристик з об'єкта позначення на інший з характеризувальною метою – явище функціонально, структурно й семантично багатоманітне. Джерелами її творення в текстах сучасної художньої української прози є переосмислені загальноновживані назви природних явищ, тварин, рослин, предметів побуту, географічних об'єктів, міфічних істот, казкових персонажів, відчуттів, що зумовлює виокремлення п'ятох основних типів метафоричних вторинних найменувань: природоморфний, артефактний, міфоморфний, казкоморфний та синестезійний. Природоморфний тип, який формують зооморфна, фітоморфна, ландшафтоморфна метафори, посідає пріоритетне місце серед інших типів метафоричного перенесення в українських прозових творах. Обмеженіше українські письменники вживають вторинні номінації міфоморфного, казкоморфного та синестезійного типів. Метафоризація відбувається за зовнішніми, внутрішніми ознаками чи функціональною подібністю.

Метонімічний тип найменувань формують мовні одиниці, діапазон вторинних характеристик яких охоплює такі параметри: локальність, темпоральність, атрибутивність та каузальність. В ідіостилі сучасних українських письменників найпродуктивнішою є локальна метонімія, що ґрунтується на асоціативних зв'язках за суміжністю та належністю між певними просторовими поняттями за напрямками перенесення *місце* → *людина*, *місце* → *об'єкт*. Кількісно невеликими, але семантично окресленими типами метонімічних перенесень є атрибутивна, каузальна і темпоральна метонімії.

Менший вияв у художніх текстах має синекдоха, проте вона засвідчує важливість цього засобу вторинної номінації для формування мовної картини світу сучасних українських письменників.

Особливим засобом вторинної номінації, який формує конотативні характеристики зображуваних явищ у сучасному художньому дискурсі, є перифраза. Її створюють для повторного називання денотата, який уже має первинну назву та містить оцінний компонент. У текстах української художньої прози новітнього періоду активно представлені перифразові найменування, які сформували двадцять лексико-семантичних груп, домінанту яких становлять назви осіб за різними ознаками, держав і населених пунктів, географічних об'єктів, предметів матеріального світу, понять військової та релігійної сфер.

Перифразові номінації – одна з характерних ознак художнього стилю та авторської манери сучасних українських прозаїків. Вони ґрунтовані на широкій лексико-семантичній базі й слугують потужним засобом увиразнення образів персонажів і сюжетних ситуацій художніх творів.

Типологічною ознакою вторинних номінацій, що функціонують у текстах сучасної художньої прози, є внутрішнє структурування їх за кількістю та частиномовною належністю компонентів. До основних лексико-граматичних типів належать одно-, дво-, три- та чотирикомпонентні структури.

В ідіостилі сучасних українських письменників найпродуктивнішими є однокомпонентні вторинні найменування, сформовані на основі апелятивних іменників різної семантики і структури: назв тварин, рослин, птахів, плазунів, моллюсків, предметів матеріального світу. Оними представлені здебільшого в назвах, що утворилися внаслідок метонімічного перенесення. Зрідка сучасні письменники використовують дієслівні однокомпонентні вторинні номінації, які передають динаміку зображуваних явищ.

Кількісний параметр та якісний склад двокомпонентної вторинної номінації зумовили виокремлення в її межах структурно-граматичних моделей, найпродуктивнішими з яких є: *іменник + керований іменник*, *іменник + прикметник* (метафора), *іменник + дієслово* (метонімія), *прикметник + іменник* (синекдоха), *прикметник + іменник*, *іменник + іменник* (перифраза).

До продуктивних трикомпонентних метафоричних структурно-граматичних моделей належать *іменник + прикметник + іменник*, *прикметник + прикметник + іменник*. Кількісно обмежену групу становлять моделі *числівник + прикметник + іменник*. Трикомпонентні структури метонімії, представлені моделлю *іменник + дієслово + дієслово*, трапляються зрідка. Трикомпонентну синекдоху репрезентує модель *прикметник + прикметник + іменник*. 3-поміж трикомпонентних перифразових номінацій найпродуктивнішою структурно-граматичною моделлю є *іменник + прикметник + іменник*.

Авторський корпус вторинних номінацій сучасної української художньої прози, сформованих на основі метафори та перифрази, представлений чотирикомпонентними структурами. Найбільш поширеною чотирикомпонентною моделлю метафори є *іменник + прикметник +*

прикметник + іменник, перифрази – прикметник + прикметник + прикметник + іменник.

Іменники в складі вторинних найменувань, утворених за різними продуктивними моделями, надають їм більшого експресивного забарвлення, наповнюють їх авторськими конотаціями, а прикметники деталізують, уточнюють, увиразнюють самотні образи та характери персонажів твору.

Оригінальність авторської стилістики української художньої прози новітнього періоду полягає насамперед у використанні вторинних найменувань, що виконують різноманітні художньо-образні функції: від номінативної до емоційно-оцінної.

Метафорі властиві образотвірна, стилістично-описова, емоційно-експресивна, зображально-оцінна, внутрішньоаксіологічна функції, які не лише увиразнюють художній текст, а й сприяють вираженню позитивної чи негативної оцінки зображуваних у художньому творі явищ та образів персонажів.

Метонімія та синекдоха увиразнюють художнє мовлення сучасних письменників, виконуючи номінативну, експресивну та підсилювальну функції.

Потужне емоційно-експресивне забарвлення мають перифразові номінації, що є важливою стилетвірною ознакою художньої прози сучасних письменників. Вони виконують номінативно-інформативну, емоційно-експресивну, евфемістичну, художньо-естетичну функції, допомагають створити яскраві самотні образи художніх персонажів, передати їхню вдачу, зовнішні або внутрішні ознаки, переживання та почуття.

Дослідження особливостей вторинної номінації в сучасній українській художній прозі відкриває перспективи розгортання студій на матеріалі інших різножанрових творів українських письменників новітнього періоду.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Приблуда Л. М. Метонімія як різновид вторинної номінації (на матеріалі творчості українських письменників-постмодерністів). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : зб. наук. праць. Київ: Університет «Україна», 2012. Вип. 25. С. 138 – 145.

2. Приблуда Л. М. Функції мовної метафори у творчості українських письменників-постмодерністів (на матеріалі творчості Ю. Андруховича, Т. Антиповича, Ю. Винничука, С. Жадана, О. Забарного, Ю. Іздрика, О. Ірванця, Ю. Покальчука). *Вісник Запорізького національного університету* : зб. наук. праць. Філологічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. № 1. С. 363 – 367.

3. Приблуда Л. М. До проблеми визначення статусу художнього дискурсу. *Теоретична і дидактична філологія* : зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич, 2013. Вип. 16. С. 295 – 301.

4. Приблуда Л. М. Особливості використання синекдохи у малій українській прозі кінця XX – початку XXI ст. *Літературознавчі студії* : зб. наук. праць. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. Вип. 39. Ч. 2. С. 316 – 324.

5. Приблуда Л. М. Перифраза як стилістичний засіб зображення дійсності в сучасній малій прозі. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. Кн. 3. С. 206 – 211.

6. Приблуда Л. М. Функціонування вегетативної метафори у постмодерністській прозі. *Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник / відп. ред. А. К. Мойсієнко*. Київ: Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, 2014. Вип. 44/1. С. 243 – 247.

7. Приблуда Л. М. Вторинна номінація у мовотворчості Володимира Лиса. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. Вип. 51. С. 409 – 413.

8. Приблуда Л. М. Структурно-граматичні моделі перифразових номінацій в українській художній прозі XXI ст. *Література та культура Полісся* : зб. наук. пр. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Вип. 80. Серія «Філологічні науки». С. 243 – 249.

9. Приблуда Л. М. Стилiстичнi функцiї перифрази в сучаснiй українськiй постмодернiстськiй прозi. *Вiсник Київського національного лiнгвiстичного університету. Серія : Філологія*. 2016. Т. 19. № 1. С. 102 – 106.

10. Приблуда Л. М. Структурно-семантичні параметри вторинної номінації в сучасній українській прозі. URL: <http://text-intertext.in.ua/index.php?id=187>.

Статті в наукових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

11. Приблуда Л. М. Особливості функціонування зооморфної метафори українській прозі XXI ст. *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba*. November. № 9. 2016. С. 153 – 156.

12. Приблуда Л. М. Структура вторинних найменувань у сучасній українській прозі. *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba*. April. № 6. 2016. С. 65 – 68.

13. Приблуда Л. М. Лексико-семантичні групи перифразових номінацій у сучасній українській прозі. *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M. A. Zhurba*. October. № 17. 2017. С. 189 – 192.

Статті в закордонних періодичних виданнях

14. Приблуда Л. М. Стилiстичнi функцiї метафори в українськiй прозi початку XXI столiття. *Society of culture* : зб. наук. праць. Люблін, Польща, 2013. Вип. 4. С. 188 – 192.

АНОТАЦІЯ

Приблуда Л. М. Структура та стилістичні функції вторинних номінацій в українській художній прозі початку ХХІ століття – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01. – українська мова. – Інститут української мови НАН України. – Київ, 2019.

Дисертаційну працю присвячено вивченню лексико-семантичних, структурно-граматичних особливостей та стилістичних функцій вторинних номінацій в українській художній прозі початку ХХІ ст.

Обґрунтовано пріоритетне місце вторинної номінації серед інших засобів експресивізації художнього дискурсу.

Схарактеризовано способи та засоби творення вторинних номінацій: метафору, метонімію та її різновид синекдоху, перифразу; визначено лексико-семантичні параметри вторинних найменувань, детально описано їхній компонентний склад, з'ясовано граматичне наповнення, структурно-граматичну специфіку та стилістичні функції різних типів вторинних номінацій.

Ключові слова: номінація, первинна номінація, вторинна номінація, повторна номінація, метафора, метонімія, синекдоха, перифраза, стилістичні функції, українська художня проза, емоційно-оцінна семантика.

SUMMARY

Prybluda L. M. Structure and stylistic functions of secondary nominations in the Ukrainian artistic prose at the beginning of the XXI century. – Qualifying research work on the rights of manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.01 – the Ukrainian language. – The Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences. – Kyiv, 2019.

The thesis deals with the study of lexico-semantic, structural and grammatical features and stylistic functions of secondary nominations in the Ukrainian artistic prose at the beginning of the XXI century.

The terms «primary nomination», «renomination», «secondary nomination» are determined in the work.

It is defined that the primary nomination is the process of giving the names to objects, phenomena, environmental objects that do not yet have their own language markings. It summarizes the social experience and implements the direct function of naming. The renomination involves repeating lexical units in order to diversify the names of the same object in the certain context. It provides semantic and structural connectivity of the text and updates its lexical inventory. The secondary nomination changes the semantic component of the internal form of the language unit and uses it as an associative-figurative rethinking of language reality and serves as a generalization of language experience.

The approaches to the interpretation of the term «secondary nomination» are analyzed.

The methods of secondary nomination study are characterized and the means of secondary nomination, in particular metaphors, metonymy and its kind of synecdoche, periphrasis, are considered.

The lexico-semantic parameters of secondary nominations are determined. Their component composition and grammatical content are described in detail. The structural and grammatical specificity of secondary names is characterized. It is established that the most productive items are two-component structural models of secondary nominations.

The stylistic functions of different types of secondary nominations in the contemporary Ukrainian prose works are described in detail: nominative, emotional-expressive, figurative, artistic-aesthetic, etiquette and amplifying.

The stylistic specificity of the Ukrainian modern period writers' language is determined.

Key words: nomination, primary nomination, secondary nomination, renomination, metaphor, metonymy, synecdoche, periphrasis, stylistic functions, Ukrainian artistic prose, emotionally-evaluative semantics.